

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Гребенюк А.А.

студентка,

Запорізький національний університет

СУВЕРЕНІТЕТ ТА ЙОГО РОЗУМІННЯ СУЧАСНИМИ ВЧЕНИМИ

Поняття суверенітету, незважаючи на свою історію, залишається затребуваною й актуальною на сьогодні, як у науці так і в практиці державотворення та міжнародних відносин. Незважаючи на те, що сьогодні категорія «суверенітет» відтворена у конституційних актах майже всіх держав світу, в теорії триває критика боденівської моделі суверенітету, яку продовжують приміряти до сучасних державно-правових відносин, не припиняються дискусії щодо змісту суверенітету сучасних держав.

Вагомий внесок у вивчення та дослідження різних аспектів суверенітету зробили такі видатні вчені, як М. Палієнко, Г. Єллінек, П. Новгородцев, А. Градовський, М. Лазаревський, А. Есмен, А. Дайсі, Я. Магазинер, Й. Левін, В. Шевцов, В. Дорогін. Серед сучасних суверенітету можна назвати В. Погорілка, В. Шаповала, О. Ярмиша, А. Селіванова, А. Георгіцу, Ю. Тодику, О. Тодику, О. Скакун, Ю. Волошина, Г. Федущак-Паславську, М. Марченка, Л. Мамута, В. Чіркїна, М. Грачова, О. Мойсеєва, В. Горюванова та багатьох інших.

В узагальненому вигляді суверенітет – це політико-правова властивість держави, зміст якої полягає в її праві самостійно вирішувати внутрішні та зовнішні політичні питання без втручання інших держав, організацій, осіб.

У вітчизняній юридичній енциклопедії вказано, що, якщо в національному праві термін «суверенітет» пов'язується насамперед з процесом і результатами владарювання, здійснюваного державними органами і посадовими особами, то у міжнародному праві він уживається у зв'язку з правосуб'єктністю держави [1].

Політико – правова думка початку ХІХ століття, увібравши ідеї Ж. Бодена, Т. Гоббса, Ж.-Ж. Руссо, Д. Локка, Ш.-Л. Монтеск'є про суверенітет як верховенство влади в державі, що належить монарху або народу, про абсолютність чи обмеження суверенітету, про зміст обмежень суверенітету і зміст верховенства влади, зумовила виникнення нових підходів до розуміння держави і суверенітету. Один з них представлений німецькими вченими І. Кантом, Й. Фіхте, Г. Гегелем.

На сьогодні не оспорується той факт, що вперше термін «суверенітет» вжив французький філософ і юрист Жан Боден. Він стверджував, що найвищою владою повинна бути державна, тобто монарша, як у

внутрішньому, так і в зовнішньому просторі. Ідея державного суверенітету сприяла зміцненню необмеженої влади монарха, тобто абсолютизму.

Доктринальне вчення Ж. Бодена зумовлене необхідністю подолання феодальної роздробленості європейських держав. Верховна влада в державі в епоху Нового часу асоціювалася насамперед з монархом, влада якого освячена Богом та який фактично є власником держави.

Згодом суверенітет почав трактуватися дещо по-іншому, що зумовлено певними чинниками: а) відбувається перехід від теократичного до світського його розуміння; б) суверенітет ототожнюється не з конкретною особою, а з державою; в) державна влада перестає бути власністю конкретного суб'єкта [2].

Проблемам суверенітету приділяли і німецькі мислителі. Кант, Й.Г. Фіхте розглядають державу «розуму» та досліджують державний устрій, якого вимагає «розум». Фіхте – один з перших, ще на початку ХІХ століття, виказує ідею, яка сьогодні знаходить усе більше прихильників у наукових юридичних колах, – ідею про суверенітет особи. Цього вченого можна назвати засновником теорії суверенітету особи. Свою теорію суверенітету особи Й.Г. Фіхте розвиває в ранніх ученнях про державу. Право у вченого є вираженням зовнішньої свободи індивіда, а остання є корінним його правом. Тому єдиним законодавцем тут виступає лише власна розумна воля людини.

Відомий німецький учений Г. Гегель, розвиваючи ідеї І. Канта, ще більше зв'язав суверенітет з державою як моральною особою, що незалежить від утворюючих її індивідів. Основне визначення держави він бачить у субстанційній єдності, ідеальності всіх її моментів [3]. Проблеми суверенітету осмислювали і впродовж ХІХ та ХХ століття. Водночас у ХХІ столітті проблема суверенітету набула особливої актуальності.

В сучасних умовах відбувається деградація суверенної держави, розмивання суверенітету. Так, одні з них, як свого часу засновник Римського клубу А. Печчі, вбачають у розумінні суверенітету шанс для людства разом перебороти глобальні виклики.

Помічник президента Дж. Картера З. Бжезинський, професор Лейденського університету Г. Шермес, переконані, що державний суверенітет у традиційному розумінні (як притаманне державі верховенство на своїх територіях і незалежність у міжнародних відносинах) – юридична фікція [4].

Французький конституціоналіст Л. Дюгі зазначав, що суверенітет – це неформальна юридична категорія, наділена чітким владним змістом, здатним організовувати населення, підпорядковувати одну державу іншій. Суверенітет органічно включає категорію території. Територія, держава-нація – нерозривно пов'язані категорії, що історично сформувалися. Колективність може бути державою тільки тоді, коли вона осіла на території з певними межами, відзначав Л. Дюгі [5]. А значення суверенітету, на його думку, уособлювалося з вищою владою, що забезпечена внутрішнім правопорядком.

На сьогодні більш поширеною є точка зору, яка заснована на ототожненні суверенітету з вищою (верховною) владою. Таке визначення, зокрема, давав І.П. Трайнін, який визначав суверенітет як вищу владу, необмежену всередині держави і незалежну у зовнішніх зносинах [6].

Деякі вчені, наприклад Е.Т. Усенко, пропонували ще більш вузьку трактовку «суверенітету», розглядаючи його як незалежну державну владу, не підпорядковану владі другої держави [7]. Незважаючи на спірність даних визначень, тим не менше, їх автори найближче підійшли до розуміння суті державного суверенітету, хоча і не розкрили її. Цю прогалину спробували заповнити вчені, що визначають суверенітет одночасно як державну владу та її властивість. Так, В.Т. Кабишев запропонував розглядати суверенітет як «основний елемент» і «складову частину» державної влади, а також як її «якість» (відмінну рису) і «властивість» [8]. Подібної позиції притримувався М.І. Абдулаєв, який визначає суверенітет одночасно і як владу, обмежену правом, і як характеристику державної влади [9]. Більш вузьке трактування терміна запропонував Л. Оппенгейм. Він розглядав державний суверенітет одночасно як вищу владу і як незалежність: суверенітет – це «вища влада, яка не залежить ні від якої іншої земної влади», а «в строгому і найвужчому сенсі цього слова» має на увазі «повну незалежність як в межах країни, так і за її межами» [10]. Кожне з перерахованих вище визначень ще більше ускладнило процес розуміння розглянутого терміну.

У вітчизняній юридичній енциклопедії вказано, що, якщо в національному праві термін «суверенітет» пов'язується насамперед з процесом і результатами владарювання, здійснюваного державними органами і посадовими особами, то у міжнародному праві він уживається у зв'язку з правосуб'єктністю держави.

У сучасній юридичній науці продовжується теоретична розробка категорії суверенітет. Теорія суверенітету збагачується новими поняттями та явищами, значний обсяг досліджень має як суто теоретичні висновки, так і практичні результати, що є досить важливим в умовах розбудови України як правової, демократичної, соціальної держави [11].

Підсумовуючи вище зазначене, можна зробити висновок, що головним завданням суверенітету як на думку сучасників, мислителів минулого, є дотримання демократичних принципів всередині держави, збереження єдиної цілісності держави, позбавлення можливості виникнення тиранії, загроза якої існувала у минулому. У сьогоdnішньому розумінні поняття суверенітету містить у собі принцип плюралізму, різноманіття думок та поглядів у суспільстві, широкий простір для діяльності громадських організацій та об'єднань. Також не можна обійти твердження, що на сьогодні суверенітет – це явище, яке безумовно трансформується та змінюється, породжуючи при цьому нові виклики, до яких значна кількість держав не готова, обумовлені входженням до міждержавних і міжнародних правових систем.

Список використаних джерел:

1. Кубальський В.Н. Особливості поняття «державний суверенітет» в сучасному міжнародному праві / В.Н. Кубальський // Правова держава. Щорічник наукових праць. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2017. – Вип. 28. – С. 400–410.
2. Шаптала Н.К. Конституційне право України: навч. посіб. / Н.К. Шаптала, Г.В. Задорожня. – Д.: ТОВ «ЛізуновПрес», 2012. – 472 с.

3. Куян І.А. Особливості розуміння ідеї суверенітету в конституційно – правовій думці західних держав (XIX- початок XX століття) / І.А. Куян // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2011. № 578.
4. Кармазіна М.С. Суверенітет: еволюція тлумачення поняття та розвитку явища / М.С. Кармазіна // Наукові записки. – Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. – 2013. – № 3 (65).
5. Дюги Л. Конституционное право. Общая теория государства / Л. Дюги : пер. с фр. – Репр. воспр. изд. 1908 г. – Одесса : Юрид. лит., 2005. – 256 с.
6. Трайнин И.П. К вопросу о суверенитете / И.П. Трайнин // Советское государство и право. – 1983. – № 2. – С. 74–82.
7. Суверенитет в государственном и международном праве (круглый стол): из выступления Е.Т. Усенко // Советское государство и право. – 1991. – № 5. – С. 20–31.
8. Кабышев В.Т. Элементы понятия государственной власти / В.Т. Кабышев // Проблемы конституционного права / отв. ред. И.Е. Фарбер. – Саратов, 1969. – С. 20–35
9. Абдулаев М.И. Теория государства и права : учеб. для вузов / М.И. Абдулаев. – СПб., 2003.
10. Оппенгейм Л.Ф.Л. Международное право / Л.Ф.Л. Оппенгейм ; пер. с 6-го англ. изд. ; под ред. и с предисл. С.Б. Крылова. – М., 1948. – Т. 1, п/т. 1. – С. 130.
11. Саракуца М. О. Поняття та зміст державного суверенітету: визначення, становлення, розвиток / М. О. Саракуца // 2010. – № 4. – 784–791 с.

Зуб О.Ю.

студент;

Прохазка Г.А.

кандидат юридичних наук, асистент,

Полтавський юридичний інститут

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЄВРОПЕЙСЬКЕ ПРОСВІТНИЦТВО ХVІІІ СТОЛІТТЯ ТА КОНЦЕПЦІЯ ПРИРОДНІХ ПРАВ

Теорії природних прав стрімко розвивалися впродовж 1700-х років. На практиці вони стали філософським поштовхом, що спричинив хвилю повстань проти абсолютизму. На це вказують тексти Декларації незалежності США 1776 р. та Декларації прав людини і громадянина 1789 р., де було втілено ідеї мислителів як попередніх віків, так і періоду революцій [1, с. 255–276].

Саме 18 століття побачило народження того, що й до сьогодні відоме як «традиційні людські права». Відтоді їх почали розглядати та визнавати як «вроджені людські права» [2, с. 317–342].

Американська і Французька революції надали суспільного значення ідеї універсальної особистої «рівності перед законом». Європейська філософія цієї так званої «епохи Розуму» тяжіла до того, що виразити те, що найбільше тоді непокоїло, зокрема: вивільнення особи від пут абсолютної влади, а людського розуму – від догми [2, с. 317–342].

Особливе місце в розвитку ідеї людських прав посідають філософські погляди Іммануїла Канта та Жан-Жака Руссо. Філософія Канта наслідує